

Yapım ekleri bahsinde (105-159. sayfalar) Kırgız Türkçesinin yapım ekleri tek tek ele alınarak çoğu yerde semantik fonksiyonları belirtilmiş, yer yer de art zamanlı usulle incelenmiştir. Daha sonra, görevlerine göre kelimeler İsim, Sıfat, Zamir, Zarf, Fiil, Bağlaç, Edat ve Ünlem başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. Kırgız Türkçesinin çekim ekleri de bu bahisler altında (İsim, Fiil) ele alınmışlardır. Kırgız Türkçesinin problemleri meselelerinden biri olan fiil birleşmelerinin dikkatli biçimde düzenlendiğini görmekteyiz. Zira, Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmada denklik kurmada en çok zorlanılan nokta, fiil birleşmelerindeki farklılıktır.

Metin ve Aktarma bölümünde yazar iki alt başlık kullanmıştır. Bunların ilkinde Latin harfleriyle Kırgız Türkçesi metinlerini vermiş, ikincisinde ise bu metinleri Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Günümüzde öğretim amaçlı kril harfli metin bulmak eski yıllara göre çok daha kolay olmakla beraber, kril harfli asıl metnin eklenmemiş olması eserden istifadeyi azaltmıştır diyebiliriz. Yine mevcut Kırgız Türkçesi sözlüklerinin varlığı yanında, küçük de olsa esere bir sözlük konmuş olması, araştırmacıların ve öğrencilerin eserden yararlanmalarını kolaylaştırırdı düşüncesindeyiz.

Dizin bölümünde, Kırgız Türkçesinin ek varlığını topluca görme imkânımız olmaktadır. Bilimsel çalışmalarda bu dizinlerin ne kadar önemli olduğu bilinen bir gerçektir. Eser, Kırgızca gramer terimleri dizini ile sona ermektedir.

Bu eserin, Çağdaş Türk Lehçeleri çalışmalarına katkı sağlayacağı ve Kırgız Türkçesini öğrenmek isteyen ilgililere faydalı olacağı muhakkaktır.

Nursel ÖZDARENDELİ

Andreas N. Papapavlou, Language Contact & Lexical Borrowing in the Greek Cypriot Dialect: Sociolinguistic and Cultural Implications, Atina 1994.

Türkçe ile Rumcanın çok uzun süreli bir dil ilişkisi olmuştur. Tek bir coğrafi merkezli olmayan bu ilişki, şartların oluşumuna göre farklar göstermektedir. Bu açıdan Anadolu ile Yunanistan ve Anadolu ile Kıbrıs coğrafyaları arasındaki dil ilişkisi, iki ayrı olguyu yansıtmaktadır. Dil ilişkisinin ayrı zamanlarda meydana gelmiş olması, tarihi ve coğrafi birikimlerin farklı tezahürü Kıbrıs'taki Rumca ile Türkçenin Anadolu bağlamından ayrı ele alınmasını, incelenmesini gerekli kılmıştır.

Kıbrıs Rumcasındaki alıntı kelimeleri işleyen, yukarıda adı yazılı eserde, kelime hazinesi bakımından Türkçe ile Rumca arasındaki dil ilişkisinin yansımaları ortaya konulmuştur. Yayımlanalı on yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen kitap, Türk muhataplarının pek ilgisini çekmemiştir. Kitabın Milli Kütüphane ve TDK Kütüphanesi gibi yerlerde olmaması da bunda etkili olmuştur elbette. Hâlen Lefkoşa'nın Rum kesimindeki Kıbrıs Üniversitesinde görev yapmakta olan Andreas N. Papapavlou'ya adı geçen eserini, talebimiz üzerine, gönderme lütfunda bulunduğu için teşekkür ediyorum.

Toplumsal dilbilim ve kültürel etkileşim bakışı açısından Kıbrıs Rumcasındaki alıntı kelimeleri inceleyen bu eser, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Arapça ve Türkçe alıntı kelimelerle ilgilidir. Bu bölüm giriş, tarihî geri plan, ölçünlü Yunanca ile Kıbrıs Rumcası arasındaki farklar (s. 2–8), alıntı kelimelerin giriş sebepleri, bu kelimelerin uyum aşamaları, alıntı kelimelerde dilbilim etkileri ile Arapça ve Türkçe alıntı kelimelerin genel tanıtımının (s. 9–22) ele alındığı üç alt başlıktan oluşmaktadır.

İkinci bölümde İngilizce alıntı kelimelerin geçiş seyri üzerinde durulmuştur. Öncelikle Yunancadaki Batı kökenli kelimeler doğrudan İngilizceden alıntılar, İtalyanca ve Fransızca kökenli dolaylı alıntılar, Fransızcadan doğrudan alıntılar ve problemlili alıntılar olmak üzere dörde ayrılmıştır. Daha sonra bu alıntı kelimelerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır (s. 23-30).

Üçüncü bölümde alıntı kelimelerdeki sosyokültürel, ilişkisel ve uyum sağlayıcı etkenler üzerinde durulmuştur. Papapavlou, çalışmasının genel değerlendirmesini yaptığı bu bölümde vardığı sonuçları belirtmektedir. Bu sonuçlar analiz edilerek, standart sapsmalar ve istatistikler verilmiştir (s.31–44).

Dördüncü bölüm sözlük ağırlıklıdır. Burada önce Arapça veya Türkçe alıntı kelime olarak beş yüz kelime, asılları ve İngilizce anlamları verilerek sıralanmıştır (s. 46-63). Bundan sonra listede yer alan kelimeler kendi içerisinde yedi grup hâlinde yeniden listelenmiştir:

Yiyecek ve hamur işleri

Meyve ve sebzeler

Ev ve mutfak eşyaları

Giyecek ve giyinme

Tarımla ilgili eşya ve aletler

Ticaret ve meslekle ilgili eşya ve aletler

Meslek isimleri

Aslında beş yüz kelimenin sadece yüz doksan beşini içine alan bu tasnif kelimelerin 3/5'ünü dışarıda bırakmıştır. Bir dilin kelime hazinesinin genel tasnifinde önemli olan hayvan isimleri, akrabalık isimleri, organ isimleri, inanç ile ilgili kelimeler, insanla ilgili sıfat bildiren kelimeler gruplandırılmazken, eşya ve alet isimleri birkaç grupta tasnif edilmiştir. Hâlbuki özellikle yönetimle, mekân ve inanışla ilgili kelimeler bu tasnifte mutlaka ayrı değerlendirilmeliydi. Bu tasnifler olmadan Türkçe ile Rumca arasındaki dil ilişkisini sosyokültürel açıdan netlikle değerlendirmek sıhhatli olmaz.

Dördüncü bölümün üçüncü kısmını ise, İngilizceden Rumcaya geçmiş dört yüz alıntı kelime oluşturur. Listesi verilen (s. 72-82) bu kelimeler daha sonra Arapça ve Türkçe alıntı kelimelerde olduğu gibi yine kendi aralarında tasnif edilmiştir (s. 83-88):

Endüstri ve teknoloji

Meslek ve ticaret

Spor

Oyun ve eğlence

Akademik ve psikolojik terimler

Turizm

Yiyecek ve hamur işleri

Giyecek ve moda

Dördüncü bölümün ikinci ve üçüncü kısımlarından hareketle Rumcanın Türkçe ve İngilizce ile olan ilişkilerinin alanlarını ve sosyal boyutlarını görebilmekteyiz. İngilizceden endüstri ve teknoloji, spor, oyun ve eğlence, akademik ve psikolojik alanlar ile ilgili alıntı kelimeler gruplandırılırken Türkçeden alınan kelimeler dilin çekirdek kelime kadrosu ile ilgilidir. Bu da tabii olarak Türkçenin ve Türk insanının Rumca ile daha içli dışlı olduğunu göstermektedir.

Dördüncü bölümün beşinci kısmında, İngilizce olarak (s. 89-100), altıncı kısmı ise Yunanca olarak (s. 101-114) çalışmanın ortaya çıkmasında veri kaynağı olan 138 Rum asıllı yüksek okul öğrencisine uygulanan anket soruları ve yöntemi açıklanmıştır. Eser, yazarın kısa bir özgeçmişi (s. 115) ve kaynakça (s. 116-117) ile tamamlanmıştır.

Eserin kaynakçası incelendiği zaman görülecektir ki çalışmanın Türkçe ayağını oluşturan kaynaklar bulunmamaktadır. Papapavlou'nun çalışmasının İngilizce alıntı kelimelerle ilgili kısmını bir yana bırakarak özellikle Türkçe Rumca dil ilişkisini yansıtan 2/3'lik kısmını oluşturan Arapça ve Türkçe asıllı alıntı kelimelerin incelenmesi ile ilgili bölüm hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz.

Eser, bölgesel anlamda bir dil ilişkisini yansıtmayı açısından üzerinde durulması gereken bir çalışmadır. Bu, Türkçenin Rumca ile birden fazla yerde ve farklı şartlarda bir dil ilişkisi olduğunu göstermektedir. Papapavlou Türkiye Türkçesinin harflerini kullanmadan Türkçe kelimelerin yazılışını vermiştir. Bunun tabii sonucu olarak kelimelerin Türkçedeki yazılışları ile eserdeki yazılışları farklıdır. İngilizce olarak hazırlanan kitapta bu durum elbette normaldir. Ancak alıntı kelimelerin Türkçedeki asılları gösterilirken ses değerlerini veremeden kaynaklanan çok sayıda yanlışlık yapılmıştır:

Kursan < korsan, kelepçe < kelepçe, kahfe < kahve, kulavuz < kılavuz, kaynaimak < kaynamak, kendikelen < kendigelen, kele < kelle, bakal < bakkal, burgul < bulgur, paklava < baklava, baarmak < bağırmaq, papuş < pabuç, beyenmek < beğenmek, bereketverin < bereket versin, buluk < bölük, hinayet < inat, tamhkar < tamahkar, skemle < iskemle, skambil < iskambil, skembe < işkembe, surusoylu < sürüsüyle, çiftlik < çiftlik, delal < dellal, duzin < düzine, fisik < fişek, firman < ferman, yo:urt < yoğurt, zersevat < zerzevat, la:im < lağım, şeret < şirret, sis < şiş, u:ur < uğur, inaçi < inatçı, reşper < rençber, olan < oğlan vb.

Tespit ettiğimiz bu örneklerden anlaşılacağı üzere yazar, ölçünlü Türkçenin özelliklerini tam olarak yansıtmamış; yumuşak g'nin düşürülmesi, ünsüz teklesmesi, ş < ç vb. birçok ses hadisesinin örneklerini bulabileceğimiz Kıbrıs Türk ağzının etkisinde kalmıştır.

Papapavlou, Arapça asıllarını gösterdiği kelimelerde de yanlışlıklar yapmıştır: alakhefa < ala kefak (doğrusu: ale'l-kifaye), peyxali < beyhal (doğrusu: bi-hemal), muxdi < yuhdi (doğrusu: muhdi), saitha < se:d (doğrusu: sayt), lokhumi < lukum (doğrusu: latilokum < rahatu'l-hulkum).

Bazı kelimelerin anlamları yanlış verilmiş. Bu anlamlarda anlam kaymasından ziyade yanlış yorumlama olduğu açıktır: xusmethi “ev işi” (doğrusu: hizmet, iş), stede “büyük anne, nine” (doğrusu: dede), seyirin “zevk, haz” (doğrusu: seyir), therlakhis “mükemmeliyetçi” (doğrusu: tiryak, panzehir), thembişi “istek, öneri” (doğrusu: tembih), xairi “başarı, refah” (doğrusu: hayır) vb.

Yine yazar, Farsça asıllı kelimeleri birçoğunu Türkçe asıllı olarak göstermiştir: pakses “bahçe”, pazari “pazar”, pharas “para”, papuça “pabuç”, paxdonmo “bah”, janemo “canım”, zorbas “zorba”, duvari “duvar”, derti “dertli”, reşperis “rençber”, sade “sade”, şahinin “şahin”, zexirin “zehir”, zori “zor”, zurnas “zurna” vb.

Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin Rumcaya Türkçe kanalı ile girdiğini bazı kelimelerin Rumcadaki şekillerini Türkçedeki şekilleri ile kıyasladığımızda açıkça görebiliriz. Bunlarda Türkçenin ölçünlü dilinde veya ağızlarında görülen benzeşme, yuvarlaklaşma ses uyumları vb. bir takım özellikleri bulabiliriz: ambari “ambar” (< anbar), cambazis “cambaz” (< canbaz), duvari “duvar” (< divar), harmani “harman” (< xirmen), karpuzi “karpuz” (harbuz), kayas “kahya” (< kedhuda), orospa “oruspu” (< ruspi), testes “testi” (< desti), zemberekhi “zemberek” (< zenburek); ayıbin “ayıp” (ayb), kantari “kantar” (kintar), lokhumi “lokum” (< rahatu'l-hulkum), mataras “matara” (< mithara), sefdahi “siftah” (< istifteh), sokaki “sokak” (< zukak), thobe “tövbe” (< tevbe), zembilin “zembil” (< zinbil) vb.

Papapavlou Türkçe diye belirttiği bazı kelimeleri de yanlış yorumlama yoluna gitmiştir. Bu kelimeler verilen anlamlarına uymamaktadır: pulaşka “kirlî” T. bulaşka (doğrusu: bulaşık), pulumajin “pis, kirlî” T. bulamak (doğrusu: bulamaç), çekhero “hazırlık yapmak, bakım yapmak” T. ceker (doğrusu: ?), kunia “balta” T. konia (doğrusu: Konya, ?), khyestin “kaçmak” T. kestin (doğrusu: ?), sinjeri “mide, taşlık”, T sinjer (doğrusu: ?).

Kıbrıs Rumcasında görülen Türkçedeki yerleşik alıntı kelimeler, Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin dışında yine Macarca, Moğolca, İtalyanca, Fransızca ve hatta Yunanca kökenlidir:

Çaku “çakı” (Moğolca), soba “soba (Macarca), thulumba “tulumba”, kaparo “kaparo” İtalyanca), gazoza “gazoz” (Fransızca), mengeni “mengene” (Yunanca) vb.

Papapavlou'nun Türkçe veya Arapça kaynaklı olarak gösterdiği bazı Yunanca asıllı alıntı kelimeleri Yunancadan Türkçeye, Türkçeden de Kıbrıs Rumcasına geçmiş geri ödünçleme örnekleri olarak sayabiliriz:

anisos “anason”, barudi “barut”, çengína “çingene”, daftar “defter”, fanari “fener”, fellos “tapa, mantar”, fundukhi “fındık”, khyerathos “kerata, boynuzlu”, khirazia “kiraz”, laumi “lağım”, marangos “marangoz”, maymu “maymun”, mengeni “mengene”.

Kıbrıs Rumcasındaki alıntı kelimeleri işleyen bu eser, Türkçenin etkileyici dil konumunda olduğu bir dil ilişkisini yansıtmaya açısından sayılı çalışmalardan biridir. Papapavlou her ne kadar Arapça ve Türkçe kelimelerin Kıbrıs Rumcasında beş yüz adet kelime olduğunu belirtmişse de, “Kıbrıs Rumcasındaki Türkçe ve Türkçe Yolu İle Girmiş Alıntı Kelimeler” (SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sa. 18, Konya 2005, s.89-111) adlı çalışmamızdaki bizim tespitlerimize göre bu sayı -Papapavlou’nun da tespit ettiği kelimeler dâhil - 738 adettir. Türkçenin diğer dünya dillerine verdiği kelimelerin derli toplu olarak bir arada yayımlanması Türklük biliminin sorumluluklarından biri olarak durmaktadır. Bu ve benzeri çalışmalar, bu vadiye atılmış adımlardır. Bütün eksiklerine rağmen bu eserin de, belli bir boşluğu doldurduğu rahatlıkla söylenebilir.

Rıdvan ÖZTÜRK